

Jak optimálně vytvořit pracovní skupinky ve třídě předškoláků

Počet dětí ve třídách mateřských škol stále narůstá. Dnes ve třídách bývá i 28 dětí. Učitelky jsou z toho plným právem nešťastné a opakovaně se ptají, jak mají při takovém počtu plnit školní vzdělávací program. Pokud nelze snížit počet dětí ve třídě, vidím jen jediné řešení: rozdělit je do pracovních skupinek (přibližně po sedmi) a v těchto skupinkách s nimi pracovat.

PHDr. KATEŘINA JANČAŘÍKOVÁ, PH.D.

V některých mateřských školách se tento systém již využívá. Děti pod vedením učitelky překonávají (v předškolním věku přirozený) egoismus a učí se kooperovat. Cílem tohoto příspěvku je seznámit učitelky a učitele MŠ s efektivním systémem práce ve skupinkách, a především s metodou jejich tvorby. Nevýhodou je, že zde představená metodika nebyla dosud odzkoušena na předškolních dětech. Ale mnohé (zkušenost s žáky 1. stupně, konzultace s několika učitelkami MŠ) nasvědčuje tomu, že bude funkční. Prosím proto čtenářky, které ji využijí, o zpětnou vazbu!

Proč zvolit pracovní skupinky

Předškolní děti patří k mamince. Alespoň tak to tvrdil Komenský, který napsal Informatorium školy mateřské – rádce pro matky předškolních dětí. Pokud dříve nemohl předškolák trávit dny s matkou, trávil je s babičkou či chůvou. Předškolák potřebuje co nejvíce individuální péči. Ve větších skupinách byli dříve vychovávaní jen sirotci nebo děti matek či rodin v sociální nouzi. Hromadná zařízení nemohou individuální mateřskou a milující péči nikdy nahradit. Mohou ji doplňovat nebo – především v případech dysfunkční rodiny – kompenzovat.

Systém mateřských škol v České republice je velice propracovaný a je – ve

Paní učitelka Jana Pokorná pracuje s dětmi ve školce moc ráda. Ale stejně na začátku každého školního roku na schůzce s rodiči vysvětluje, že děti v tomto věku patří do rodin, a ptá se rodičů, zda dostatečně zvážili rozhodnutí dát dítě do školky. Velice ji mrzí, má-li denně od 7.15 do 16.30 h ve třídě dítě, jehož maminka je doma s mladším sourozencem.

srovnání s ostatními zeměmi – skutečně dobrý. Zaměřuje se na komplexní péči o dítě, výchovu a vzdělávání. Učitelky se většinou obětavě snaží pečovat o děti i rozšiřovat si vlastní vzdělání. Nicméně není v silách učitelky poskytovat optimální péči všem dětem zároveň. Ve třídě tedy každý den nastává situace, kdy se učitelka věnuje jen několika dětem, zatímco jiné si samy poblíž hrají. Pokud bychom sledovali třídu dlouhodobě, zjistili bychom, že některé děti jsou v kontaktu s učitelkou častěji než jiné. Učitelka by se měla zaměřit na to, aby věnovala soustředěnou pozornost a oční kontakt všem dětem přibližně stejně. Nemůže říci, že některé její péči nepotřebují, a tak se věnuje těm potřebnějším, protože všechny předškolní děti potřebují kontakt s dospělou osobou, jen si to některé neumějí zařídit.

Dalším problémem velkých tříd je to, že děti se vzájemně neznají. Málo-

čtyřletý Petřík je ve školce nový. Je to hodný, trochu stydlivý kluk. Neumí si získat pozornost učitelky. První týden v mateřské škole trpí nedostatkem pozornosti dospělé osoby. V listopadu náhodou při tahanici o oblíbenou stavebnici uhodil jiného chlapce, který se nahlas rozplakal. Učitelka si Petříka vzala ke stolečku a udělala mu „kázání“ o tom, že se děti nebijí. Byl to nejdelší kontakt s učitelkou, který Petřík v MŠ zažil. Co dělal Petřík v prosinci? (Petřík v prosinci opakovaně a záměrně vyvolával konflikty s jinými dětmi. Pozornost učitelky mu byla tak vzácná, že neřešil, že ho vlastně hubuje, a začal dělat to, co její pozornost upoutalo.)

kteří předškolní dítě dokáže správně pojmenovat všechny své spolužáky. Třída pro děti není prostředím plným kamarádů, jak bychom si to přáli, ale prostředím plným cizích dětí. Prostředí třídy je tedy pro děti více či méně prostředím anonymním. V anonymním prostředí se tvoří partičky těch, kteří se lépe znají – jsou to děti navštěvující stejné kroužky v MŠ, děti, které bydlí vedle sebe, nebo děti, jejichž rodiny se přátelí. Děti předškolního věku mají problém zapamatovat si jména všech spolužáků ve třídě, ale jména tří i více dětí v takové partičce si zapamatují. Bez známých dětí propadá

Paní učitelka Jana Pokorná podotýká: „Nikdo nesmí zůstat sám, to by bylo špatné. Když vidím, že je nějaké nové dítě v září osamocené, vezmu ho za ruku a chodím třídou a nabízím mu aktivity, dokud se nezapojí. Později během školního roku se vytvářejí takové skupinky dětí, které se znají a které spolu tráví čas.“

předškolák velice rychle zoufalství. V září učitelky řeší problém – jak pomoci nováčkům, kteří zatím nemají ve třídě známé.

Jak probíhá práce ve skupinkách

Samozřejmě v různých mateřských školách či v různých třídách probíhá práce ve skupinkách odlišně. Poměrně často je to tak, že učitelka nechává vznik skupinek náhodě, jen sleduje, aby nikdo nebyl osamocen, a také se skupinkami pracuje.

V MŠ Semínko si učitelky připraví jednu náročnější řízenou aktivitu, kterou postupně realizují se skupinou zájemců. Kontrolují, aby každé dítě během daného týdne aktivitu splnilo. A dítě si může vybrat, který den a v kterou chvíli to bude.

Je možné alespoň někdy připravit více aktivit k danému tématu, rozmístit je např. po zahradě či po třídě MŠ. Každé zastavení samozřejmě bude dětem poskytovat možnost hry a manipulace – jen předměty, pomůcky atd. budou jiné. Děti ve skupinkách jednotlivá zastavení obcházejí a řeší na nich úkoly, popř. si samostatně hrají. Učitelka prochází (spíše pobíhá) mezi nimi, radí a provede vyhodnocení – chválí, případně více asistuje dětem u stolečku, na kterém je nejobtížnější úkol.

Zlaté pravidlo týmové práce zní: Čím jsou týmy vyrovnanější, tím lépe v nich práce probíhá.

Pro úspěšnou práci se skupinkami je nutné, aby byly co nejvíce vyrovnané, aby jako celek vykazovaly stejnou schopnost plnit úkoly a stejnou potřebu dopomoci od dospělého.

Obvykle skupinky v MŠ vznikají náhodně. A zpravidla ani nejsou trvalé. Je to velká škoda, protože právě trvalé a vhodně sestavené skupinky mohou přinést ten největší užitek.

Trvalé a nenáhodně sestavené skupinky

Ve většině mateřských škol ponechávají učitelky tvorbu skupinek víceméně náhodě – kdo koho zná z domova, kdo se s kým potká na kterém kroužku, kdo je komu sympatický nebo kdo si s kým ten který den zrovna hraje. Nejsou to vlastně ani skupinky, jen jakési partičky. I to je samozřejmě možné, ale – v nestabilní partičce může docházet k rivalitě, vytlačování jednoho dítěte, soupeření o „mého nejlepšího kamaráda“ atd.

Z tohoto důvodu zastávám názor, že je velice vhodné záměrně a včas rozdělit děti do skupinek trvalých, aby se v rámci nich dobře poznaly a aby byla **nastavena pravidla existence této skupinky** (děti si uvědomí, že k sobě patří), prostě aby učitelka o existenci a vzniku skupinek věděla, přemýšlela a koordinovala ho.

Práce ve skupinkách (týmová práce) poskytuje prostor pro budování **klíčových kompetencí**. Budují se **kompetence komunikativní** (bez komunikace by týmová práce nemohla ani existovat), být schopen **řešit problémy** (během projektu jistě nějaký problém vznikne), **účastnit se diskusí a vyjadřovat vlastní názor** (v počtu čtyř či pěti při práci na projektu a při počtu dvaceti až třiceti při prezentaci), **obhajovat vlastní názor a argumentovat** (při prezentaci projektu, v reakci na kritiku), **posuzovat a hodnotit** (projekty ostatních týmů i vlastní), **brát na sebe odpovědnost** (minimálně za vytčení a splnění termínů). Při koncipování předmětu založeného na týmové práci nejde o konkurenci mezi týmy, tedy není cílem vytvořit ze zúčastněných jeden vynikající tým, ale o to, aby práce každého týmu obohatila týmy ostatní. Vzhledem k těmto cílům je důležité, aby týmy byly pokud možno co nejvyrovnanější.

Nejllepší je trvalé skupinky **založit na samém začátku školního roku**. Tím se řeší problém anonymity a problém se začleňováním nových dětí. Pokud učitelka pracuje se skupinkami a na rozdělení pozornosti mezi skupiny se soustředí, předchází zároveň vzniku nevhodných vzorců chování u dětí, které si neumějí o pozornost učitelky říci přijatelnými způsoby. Ve skupince jsou takové děti jistější a učitelka má více prostoru všimnout si jejich problému včas.

Děti mají v anonymním prostředí početného kolektivu vrstevníků jistotu – svou skupinku.

Tvorba pracovních skupinek a jejich kategorie

Jak jsme si již ukázali, je výhodné, aby učitelka výběr dětí do skupinky koordinovala. Samozřejmě by měla přihlížet k věku, zvláštnostem, sympatiím či antipatiím jednotlivých dětí, ale neměla by to nechat pouze náhodě.

V literatuře najdeme spoustu teoretických pouček, jak koncipovat pracovní tým, ale tyto poučky vycházejí obvykle z předpokladu, že vybírající zná lidské zdroje, ze kterých tým sestavuje.

A také se jedná o metody pro starší věkové kategorie. V mateřské škole potřebujeme metodu hodně jednoduchou. Navíc učitelka v MŠ na začátku školního roku podstatnou část dětí nezná. Jak má tedy skupinky vytvořit? Chci představit **zjednodušenou a funkční metodu rozdělení dětí do skupinek**, kterou jsem vytvořila s přítelkyní docentkou Hanou Scholleovou.

Materiál a pomůcky: barevné čtverečky v barvách červená, zelená, žlutá (nebo jinak, dle vašeho výběru – viz níže), proužky papíru (jeden na dítě), lepidlo v tubách.

1. Děti seznámíte se systémem odpovědí „ano, ne, nevím“. Např. odpověď „ano“ reprezentuje zelený čtvereček, „ne“ červený a „nevím“ žlutý (jako na semaforu pro auta). Můžete samozřejmě zvolit jakýkoli jiný systém (medvědi, kytičky, motýlci atd.), který děti pochopí.

2. Dětem sedícím v kroužku rozdáte proužky papíru, dostatečné množství čtverečků pro odpovědi a lepidlo. Také jim vysvětlíte, že na otázky neexistuje „správná a špatná“ ani „horší nebo lepší“ odpověď a že rozmístění odpovědí na proužku je ponecháno na nich.

Pak přečtete dětem otázku (z celkem zhruba devíti). Děti odpovídají nalepením vhodné odpovědi na proužek papíru.

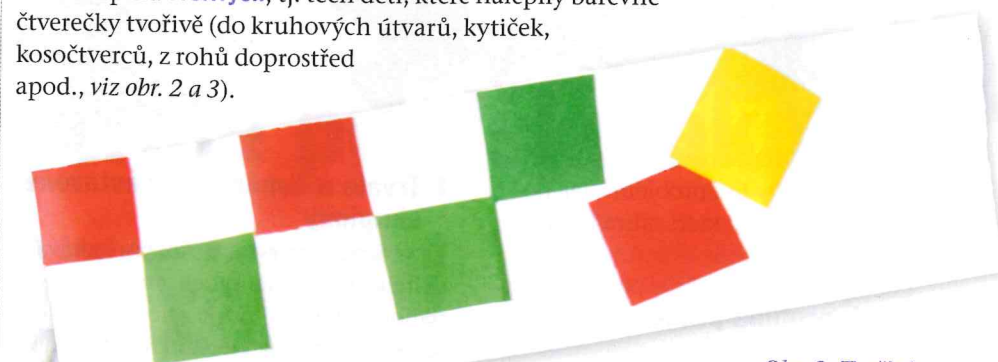
Otázky:

- Hraješ si rád venku?
(raději než uvnitř)
- Chodíš rád do McDonaldu?
(raději než do zoo)
- Zpíváš si ráno před snídaní?
- Hraješ si rád sám?
(raději než s ostatními)
- Děláš rád kotrmelce?
- Počítáš rád?

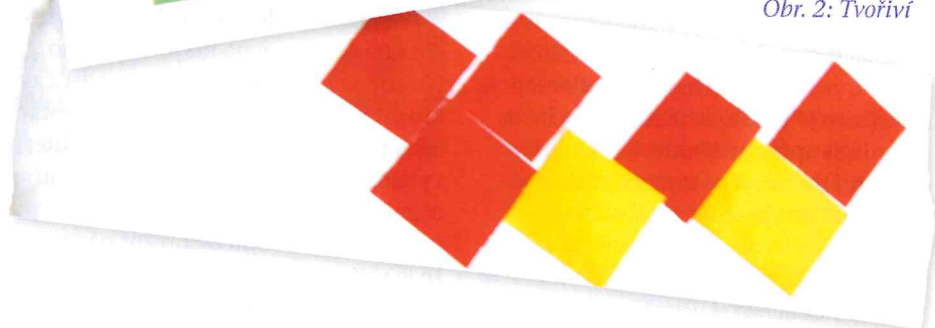
Učitelka samozřejmě dětem vysvětluje a pomáhá (viz nápověda v závorkách) tak, aby otázku všechny pochopily.

3. Děti si drží svůj proužek v ruce a učitelka rozdělí děti na **Rozhodné**, tj. ty, které na žádnou otázku neodpověděly „nevím“ (absence žlutých čtverečků, viz obr. 1), nebo takových odpovědí měly výrazně méně než ostatní.

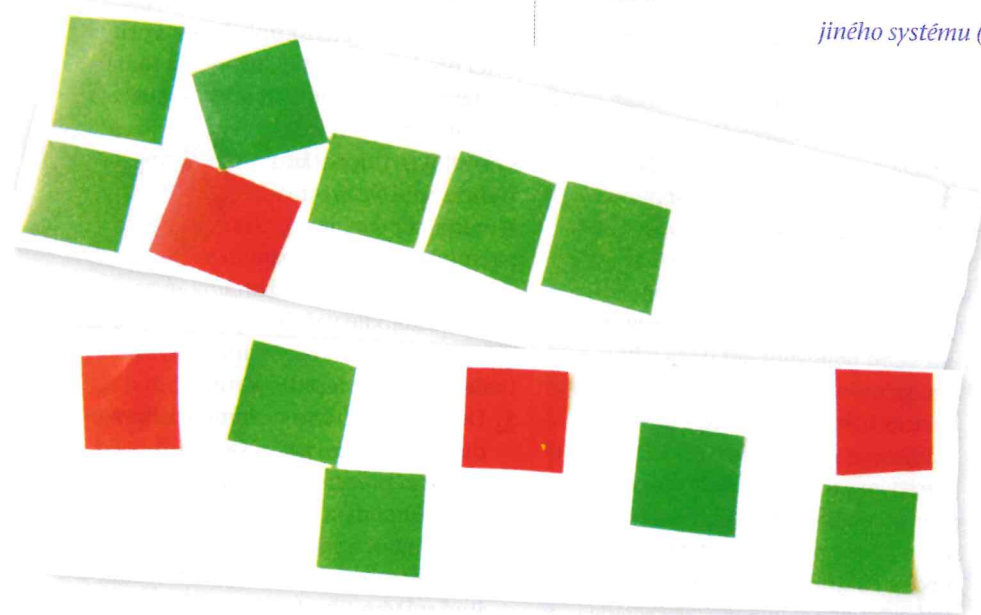
Dále skupinu **Tvořivých**, tj. těch dětí, které nalepily barevné čtverečky tvořivě (do kruhových útvarů, kytiček, kosočtverců, z rohů doprostřed apod., viz obr. 2 a 3).

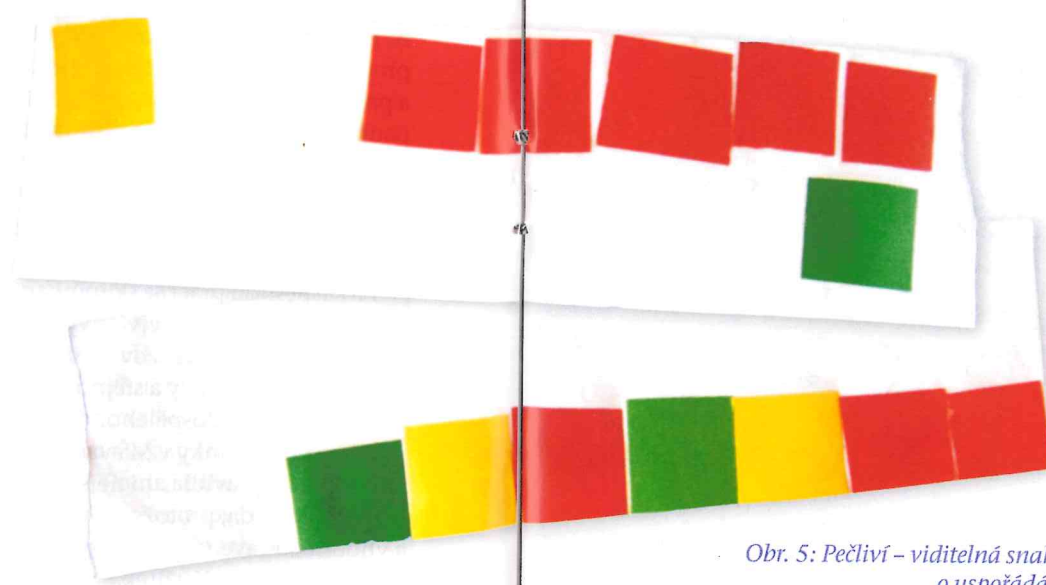
Obr. 2: Tvořiví

Obr. 3: Tvořiví – odpovídání využitím jiného systému (motýlek = ano, medvěd = ne, srdíčko = nevím)

Obr. 1: Dva pásy Rozhodných (žádná odpověď „nevím“)

Obr. 5: Pečliví – viditelná snaha o uspořádání

A nakonec třetí skupinu **Pečlivých**, tj. dětí, které barevné čtverečky s odpověďmi nalepily velice pečlivě (s pravidelnými rozestupy, do řad, rozříděné podle barev apod., viz obr. 4 a 5).

Obr. 4: Pečliví (systém motýl, srdce, medvěd)

Pokud je v nějaké skupině menší počet dětí, využije se toho, že se některé profilují ve dvou kategoriích např. Rozhodní a Pečliví (viz obr. 6).

4. Každému řekne učitelka něco pozitivního, např.: „Rozhodní, vy jste pro ostatní nepostradatelní, protože vždycky víte, jak dál.“; „Pečliví, vy jste velkou oporou ostatním, protože umíte práci dokončit a umíte zvládnout chaos a nepořádek.“; „Tvořiví, bez vás by bylo smutno, protože vy umíte přinášet nové myšlenky...“

5. Dalším krokem je výběr. Učitelka vyze **Rozhodné**, aby vytvořili dvojice. Zde už mohou hrát roli vzájemné vazby a sympatie. Dvojice Rozhodných jsou základem budoucích skupinek. Ti si dále vybírají další

Obr. 6: Dva v jednom – Rozhodní a Pečliví

čtyři členy: dva z kategorie **Pečliví** a dva z kategorie **Tvořiví**. Chybějící žáčky (nebo ty, o kterých učitelka ví, že budou často chybět) rozřadí po jednom ke každému vzniklému týmu. Máme čtyři skupinky po šesti či sedmi dětech.

6. Děti ve skupinkách jsou vyzvány, aby se vzájemně seznámily, přemýšlely o názvu skupinky atd.

7. Celoroční práce se skupinkami – učitelka připravuje aktivit pro skupinky, posiluje vazby mezi jejich členy apod.

Celkově rozdělení do týmů podle této metodiky trvá asi půl hodiny. Rozdělování je hravé, pro děti příjemné. Učitelka může reflektovat již existující přátelství. Skupinky budou vyrovnané a akceschopné mnohem více, než kdyby byl jejich vznik ponechán náhodě.

Autorka působí na katedře biologie a environmentálních studií PedF UK